

DẠY MĨ THUẬT CHO TRẺ TIỂU HỌC THEO DỰ ÁN “HỖ TRỢ GIÁO DỤC MĨ THUẬT TIỂU HỌC” (SAEPS) VIỆT NAM – ĐAN MẠCH

LÊ TÔNG NGỌC ANH*

TÓM TẮT

Dự án “Hỗ trợ giáo dục mỹ thuật tiểu học” (SAEPS) tại Việt Nam là một dự án trong chương trình hợp tác văn hóa Việt Nam – Đan Mạch. Dự án này với trọng tâm thay đổi phương pháp giảng dạy (PPGD) Mỹ thuật theo hướng đổi mới đã bắt đầu được áp dụng rộng rãi trên cả nước. Bài viết mô tả sơ lược PPGD Mỹ thuật mới và những vấn đề phát sinh, đồng thời đưa ra một số ý kiến để khắc phục nhằm giúp phương pháp và dự án này được thực hiện tốt hơn.

Từ khóa: mỹ thuật, phương pháp giảng dạy, SAEPS.

ABSTRACT

Teaching fine arts to primary students with Project “Support to arts education in primary schools” (SAEPS) between Vietnam –Denmark

“Support to arts education in primary school” (SAEPS) in Vietnam is a project in the cultural cooperation program between Vietnam and Denmark. The project, focusing on renovating ways of teaching arts which has been widely adopted across the country. This paper describes briefly these new methods and emerging issues, thereby gives some solutions for a better implementation of the project.

Keywords: fine arts, teaching methodology, SAEPS.

1. Đặt vấn đề

Từ những năm 1980, chương trình cải cách giáo dục đã chính thức đưa Mỹ thuật vào giảng dạy cùng với những môn học khác ở bậc tiểu học (TH) nhưng vì nhiều lí do như thiếu đội ngũ giáo viên, chương trình chưa được biên soạn hoàn chỉnh, những khó khăn về cơ sở vật chất... đã khiến cho việc giảng dạy Mỹ thuật chỉ dừng lại ở các vùng đô thị. Năm 1990 trở đi, môn Mỹ thuật dần được quan tâm hơn và vào năm 1996, môn học chính thức được phổ cập ở bậc TH trên phạm vi toàn quốc [5, tr.189-193].

Từ đó đến nay, chúng ta không ngừng đổi mới hoàn thiện chương trình

giáo dục và mới đây, từ năm 2014, với sự hỗ trợ của chương trình “Hỗ trợ giáo dục mỹ thuật TH” (Support to Art Education in Primary School hay còn gọi tắt là SAEPS) của Đan Mạch [4], [6], chúng ta đã thực hiện phát triển và thử nghiệm những phương pháp dạy học theo hướng đổi mới của Đan Mạch. Dự án được triển khai bắt đầu từ năm 2010 nhưng phải mất một thời gian dài để xây dựng chương trình, phương pháp sư phạm phù hợp, chuẩn bị tài liệu giảng dạy, giảng dạy thí điểm, nghiệm thu và hoàn thiện chương trình. Giữa năm 2014 phương pháp đổi mới chính thức được phổ cập rộng rãi trên cả nước. Các giáo viên dạy Mỹ thuật

* Giảng viên, Trường Đại học Sư phạm TPHCM; Email: letonawork@gmail.com

tham gia vào chương trình thí điểm đã nhận định rằng những học sinh (HS) được tham gia vào quá trình học này có hiểu biết sâu sắc hơn về bản thân và thế giới xung quanh.

Với những nhận định tích cực như trên, PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch đã bắt đầu được triển khai giảng dạy. Tuy nhiên, sau một thời gian thực hiện, chúng tôi nhận thấy một số vấn đề phát sinh. Chúng tôi cố gắng nắm bắt các vấn đề, trao đổi và cố gắng tìm ra giải pháp để khắc phục, hoàn thiện PPGD để có thể ứng dụng tốt hơn phương pháp này vào giảng dạy Mĩ thuật cho HS TH.

2. Vài nét về phương pháp giảng dạy Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch

2.1. Quan điểm của SAEPS về phương pháp giảng dạy Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch

Theo SAEPS, HS được coi như những người đồng sáng tạo nên văn hóa và tri thức được thể hiện bằng suy nghĩ và sự sáng tạo của các em. Chính vì vậy PPGD Mĩ thuật mới tập trung vào các quy trình học tập, liên kết các bài học và

kiến thức, giúp HS có thể trải nghiệm, khám phá, suy nghĩ và thể hiện được cảm xúc, trí tưởng tượng của mình. Các em dưới sự hướng dẫn và tổ chức hoạt động của GV sẽ trực tiếp tham gia và trải nghiệm các hoạt động, khi đó các em sẽ:

- Tự mình sáng tác và thử chất liệu màu mình chọn.
- Biểu đạt suy nghĩ và ý kiến của mình trong quá trình thực hiện tác phẩm cũng như tự tin tự trình bày các ý tưởng, cảm xúc đó với bạn bè, thầy cô.
- Tự nhận thức, phân tích và đánh giá các lựa chọn, ý tưởng của mình.
- Nhận thức cuộc sống vì các trải nghiệm thực tế cuộc sống sẽ giúp tạo cảm hứng và gợi cảm hứng biểu đạt, suy nghĩ, ý tưởng cho trẻ.

Quan điểm xây dựng phương pháp này của SAEPS dựa trên các tư liệu và cơ sở lí luận khoa học [4, tr.2-10]:

+ Mô hình về hình tháp học tập (Hình 1) lấy từ các phòng thí nghiệm quốc gia về đào tạo tại Bethel, Main (Mĩ), hình tháp này giải thích về khối lượng lĩnh hội (tri thức đọng lại) sau các quá trình học khác nhau.

Hình 1. Mô hình về hình tháp học tập

Theo hình tháp này, HS nắm được nhiều kiến thức nhất (75%) khi tự thực hành, tự trải nghiệm và (90%) khi dạy lại, chỉ lại kiến thức cho người khác hay áp dụng ngay kiến thức vừa học, từ đó cho thấy việc học tập bằng trải nghiệm và ứng dụng sáng tạo dẫn tới tiếp thu nhiều tri thức hơn, đây là chủ đích chính của PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch. Theo SAEPS, quá trình tiếp nhận thẩm mĩ chỉ thực hiện được khi HS tự trải nghiệm các hoạt động sáng tạo mĩ thuật, các em tự học trong quá trình các em làm và học lẫn nữa khi các em trao đổi, thể hiện ý tưởng với giáo viên, với bạn bè khi biểu đạt suy nghĩ và ý tưởng của mình. Có như vậy, các kiến thức, tri thức thẩm mĩ mà các em thu được sẽ được ghi nhớ sâu hơn, khả năng phân tích và đánh giá, thể hiện của các em cũng được nâng cao hơn.

Bên cạnh Mô hình về hình tháp học tập, PPGD Mĩ thuật theo quy trình còn dựa vào học thuyết về trí tuệ con người của Howard Gardner và lí thuyết về các kiểu học của vợ chồng nhà nghiên cứu Dunn (Mĩ). Hai học thuyết này cùng khẳng định rằng: dựa vào các hình thức trí tuệ khác nhau mà chúng ta có các kiểu học khác nhau. PPGD Mĩ thuật dựa vào các học thuyết đó đặt mục tiêu xây dựng quá trình hoạt động học tập phù hợp (vì ưu thế trí tuệ của trẻ em khác nhau dẫn đến các kiểu học tập khác nhau). GV là người quan sát, nắm bắt các ưu thế, kiểu học tập của HS khác nhau để từ đó linh động xây dựng hoạt động giảng dạy sao cho các em có thể phát huy khả năng học tập của mình. Để làm được điều này, GV

cũng cần dựa vào những khả năng, thế mạnh của mình để tìm ra các phương hướng xây dựng bài giảng và tổ chức hoạt động tốt nhất cho HS.

2.2. Khái quát nội dung PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch

Các PPGD Mĩ thuật mới của Đan Mạch là sự tích hợp và liên kết các bài giảng dạy Mĩ thuật riêng lẻ đang có trong chương trình giáo dục Mĩ thuật hiện nay ở nước ta theo các quy trình như:

- Vẽ cùng nhau và sáng tạo các câu chuyện.
- Vẽ biểu cảm.
- Vẽ theo nhạc.
- Xây dựng cốt truyện.
- Mĩ thuật tạo hình 2D - 3D theo chủ đề.
- Nghệ thuật sắp đặt hoạt cảnh/ biểu hiện và sắm vai.
- Tạo hình con rối và nghệ thuật biểu diễn.

Hiện tại, chương trình giảng dạy Mĩ thuật tại bậc TH ở nước ta đang chia ra thành các khối lớp từ 1 đến 5, mỗi khối lớp có chương trình tương đối giống nhau về nội dung cơ bản nhưng mức độ kiến thức và kĩ năng cung cấp nâng dần lên qua các bài học, chủ đề. Tuy nhiên, các bài học này tại mỗi khối lớp là những bài riêng rẽ như vẽ nét thẳng, vẽ hình tam giác, vẽ tự do (lớp 1) [1]; vẽ hoa, lá hay vẽ tranh các con vật quen thuộc (lớp 4) [2]; vẽ tranh, vẽ theo mẫu, vẽ trang trí theo chủ đề (lớp 5) [2].

Các quy trình sẽ kết hợp một số bài học khác nhau tạo thành một quy trình học mà vấn đề, kết quả ở bài học này sẽ

dẫn tới bài học kế tiếp theo mức độ kiến thức và hoạt động sáng tạo, tiếp nhận thẩm mỹ tăng dần. Ví dụ như các bài mỹ thuật có trong chương trình sách giáo khoa sẽ được kết hợp, tạo sự liên kết với nhau. Ví dụ, Vở tập vẽ lớp 1 có các bài:

- Bài 2: Vẽ nét thẳng
- Bài 4: Vẽ hình tam giác
- Bài 8: Vẽ hình vuông và hình chữ nhật
- Bài 17: Vẽ tranh Ngôi nhà của em

Vận dụng quy trình mỹ thuật tạo hình 2D – 3D để kết hợp các bài học riêng lẻ này lại với nhau một cách hợp lí. Mục tiêu đặt ra về mặt nhận thức mỹ thuật của HS đi từ thấp tới cao:

Hoạt động 1. HS tự quan sát, nhận xét các hình khối đơn giản xung quanh mình, sau đó tự thực hiện vẽ, nặn các hình đó.

Hoạt động 2. Từ các hình khối quan sát được, bé vẽ, nặn, sắp xếp tạo thành các hình đơn giản như ngôi nhà -> khung cảnh xung quanh.

Hoạt động 3. Thể hiện bằng lời nói, mô tả cảm xúc, ý tưởng của mình qua tác phẩm.

Như vậy các đường nét, hình khối cơ bản các HS học được ở bài 2 (vẽ nét thẳng) sẽ giúp thực hiện bài 4 (vẽ tam giác) và bài 8 (vẽ hình vuông, hình chữ nhật). Từ kết quả hoạt động ở bài 2, 4, 8, các HS sẽ quan sát, phân tích và thực hiện hoạt động tiếp theo ở bài 17 (Vẽ tranh Ngôi nhà của em).

Hoạt động tiếp nhận thẩm mỹ trên có thể thực hiện bằng cách xây dựng hoạt động cho từng cá nhân HS hay từng nhóm HS, tùy vào điều kiện học tập, kiểu

học tập và năng lực của từng HS. Khi thực hiện quy trình, mức độ nhận thức, phân tích và biểu hiện cảm xúc, suy nghĩ của bé đi từ thấp tới cao, dần phát triển hơn. Ban đầu HS chỉ nhận thức được những hình cơ bản nhưng sau đó, đã có thể sử dụng những hình cơ bản để tự mình xây dựng ngôi nhà của riêng mình, theo suy nghĩ của mình. Đặc biệt là bé thể hiện được cảm xúc, suy nghĩ của mình qua tác phẩm. Sự giao tiếp trong quá trình học theo các phương pháp mới với bạn bè, thầy cô cũng giúp bé nâng cao sự tự tin, khả năng giao tiếp của mình.

Trên đây chỉ là một ví dụ của việc kết hợp xây dựng một quy trình mỹ thuật. Chúng ta có thể linh hoạt điều chỉnh, xây dựng kết hợp các bài học theo quy trình sao cho phù hợp nhất với mục tiêu kiến thức mà ta đặt ra.

Trong tất cả các quy trình này, vai trò của người giáo viên (GV) là người hướng dẫn, tổ chức, tạo môi trường học tập an toàn, tự tin, đầy hứng khởi để HS tự mình tham gia khám phá. Nói cách khác, GV là người điều khiển, lập kế hoạch từng hoạt động trong quy trình để dẫn dắt các em vào bài học bằng các phương pháp và hình thức khác nhau như: vấn đáp, kể chuyện, hoạt động tích hợp nhiều môn học, đi thực tế... Khi đó, HS nghe theo sự hướng dẫn chung và sau đó tự mình tham gia vào các hoạt động trong một quy trình để dần dần thực hiện sản phẩm mỹ thuật, từ đó học tập và rèn luyện kỹ năng, tri thức, thể hiện suy nghĩ, phát huy sự sáng tạo cho riêng mình.

Thông qua cách học theo quy trình, GV đánh giá HS liên tục thông qua mỗi hoạt động trong một quy trình và khuyến khích HS tự đánh giá. Lúc đó, HS cũng nhìn nhận khả năng và trách nhiệm của mình đối với sự tiến bộ trong công việc của cá nhân hay của nhóm.

3. Áp dụng PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch tại Việt Nam

3.1. Một số vấn đề khi áp dụng PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch tại Việt Nam

Theo Dự án “Hỗ trợ giáo dục mĩ thuật TH” của Đan Mạch, nội dung các bài học có trong chương trình như vẽ theo mẫu, vẽ trang trí, vẽ tranh theo đề tài, thường thức mĩ thuật... vẫn giữ nguyên, chủ yếu là sắp lại nội dung chương trình học, tạo liên kết giữa các bài bằng cách sử dụng các PPGD theo quy trình. Dù đã được thử nghiệm tại nhiều địa phương nhưng bước đầu khi áp dụng giảng dạy thử tại các trường trên toàn quốc đã có một số vấn đề phát sinh mà chúng ta cần lưu ý, chẳng hạn như ít trường áp dụng PPGD theo quy trình này hoặc có giảng dạy thì cũng chưa thực sự hiệu quả. Nguyên nhân của vấn đề này thường là:

- Điều kiện cơ sở vật chất, môi trường học tập chưa phù hợp. Các lớp học với sĩ số đông, khuôn viên trường hẹp, phòng học nhỏ... đã dẫn đến nhiều khó khăn trong việc tổ chức các hoạt động trong lớp học. Ví dụ như phương pháp vẽ theo nhạc, hoạt động đầu tiên là HS nghe nhạc và di chuyển đồng thời vẽ theo nhịp nhạc mà HS cảm nhận. Tuy

nhiên lớp học đông khiến cho việc chia nhóm thực hiện đã khó, khi thực hiện hoạt động còn khó hơn vì các em HS không đủ không gian để thỏa sức vung tay theo nhạc.

- Mặc dù đã được thử nghiệm một thời gian dài từ năm 2002 đến 2014 [6] nhưng thời gian phổ biến để áp dụng trên toàn quốc lại khá ngắn và chưa phổ cập toàn diện các vấn đề. Các GV vẫn quen với cách dạy cũ và chưa tìm được cách linh động tổ chức các hoạt động dạy học theo phương pháp mới cho HS. Bên cạnh đó, GV cũng có phần ngại thay đổi chương trình học, thay đổi các bài học mà vẫn theo đó dạy từng bài riêng lẻ, có chăng lồng ghép một chút cách thức thực hiện vào bài học với hi vọng tạo chút ít không khí mới lạ cho bài học. Tuy nhiên việc đây hoàn toàn không phải là mục tiêu của phương pháp này.

- Hiện tại ngoài tài liệu dành cho GV được phát khi tham gia tập huấn chương trình “Dự án hỗ trợ giáo dục Mĩ thuật TH” của Bộ Giáo dục và Đào tạo ra, vẫn chưa có thêm tài liệu nào khác hỗ trợ giáo viên tự mình nghiên cứu về phương pháp mới này. Thông tin trên trang web chính của dự án SAEPS cũng như tài liệu tham khảo, chương trình tập huấn, số liệu thống kê, diễn đàn, thảo luận cũng ít được cập nhật, điều này làm hạn chế sự cố gắng tìm hiểu của GV, những người quan tâm đến dự án và phương pháp mới.

3.2. Một số hướng giải pháp để áp dụng tốt hơn PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch tại Việt Nam

PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch ban đầu được nhận định là một phương pháp hiệu quả, kích thích sự sáng tạo và hứng thú học tập cũng như khả năng nhận thức thẩm mĩ của HS. Tuy nhiên, sau một thời gian ngắn áp dụng đại trà, đã xuất hiện một số vấn đề cần lưu ý như trên, chính vì vậy cần những phương hướng khắc phục để thời gian sau, chúng ta có thể thực hiện áp dụng hiệu quả phương pháp này vào giảng dạy Mĩ thuật bậc TH. Để làm được điều đó, trước hết chúng ta cần nhìn nhận một số vấn đề:

a. Mục tiêu

Mục tiêu của PPGD theo hướng đổi mới của Đan Mạch là tạo cảm hứng học tập cho HS bằng các hình thức hoạt động liên kết thành một quy trình. Qua đó, HS tự khám phá, suy nghĩ, sáng tạo. Từ đó giúp các em kích thích sự tương tác, suy nghĩ sáng tạo và phát triển nhận thức. Các em sẽ phát triển khả năng biểu đạt cảm xúc, giao tiếp hình ảnh, khám phá và hiểu được văn hóa thị giác. Mục tiêu này rất khác với mục tiêu của chương trình giáo dục mĩ thuật từ trước đến giờ là nâng cao kiến thức mĩ thuật và kĩ năng thực hành, giáo dục thẩm mĩ, phát triển khả năng quan sát và tư duy hình tượng [3]. Hay nói đơn giản là mục tiêu giáo dục mĩ thuật chúng ta hiện tại là tập trung vào phát triển kĩ năng, kiến thức mĩ thuật còn mục tiêu giáo dục mĩ thuật của phương pháp mới hướng đến là sự sáng tạo và sự tự nhận thức, phát triển nhận thức. Vì mục tiêu của hai phương pháp khác nhau dẫn đến nội dung của hai phương pháp này cũng khác nhau.

b. Nội dung

Như đã nói, mục tiêu của chương trình mà chúng ta vẫn giảng dạy là cung cấp kiến thức, nâng cao kĩ năng và tư duy hình tượng, chính vì vậy các PPGD tập trung vào thực hành nâng cao kĩ năng, truyền đạt kiến thức mĩ thuật... Các bài học được chia ra riêng rẽ theo từng đề tài như vẽ theo mẫu, vẽ trang trí, bài thường thức mĩ thuật... Ưu điểm của phương pháp này là truyền đạt, cập nhật kiến thức thẩm mĩ nhưng hạn chế là khả năng ứng dụng và sáng tạo không cao. Các bài học kế tiếp nhau không có sự nối tiếp về nội dung, bài học thiếu sự liên kết và khả năng vận dụng bài học trước vào bài học sau rất ít. Tuy nhiên, nếu sử dụng phương pháp dạy học theo hướng đổi mới của Đan Mạch – dạy học theo quy trình thì các bài học có liên quan đến nhau sẽ được liên kết lại, tạo sự nối tiếp giữa các bài, bài học sau củng cố làm rõ hơn cho bài học trước, HS cũng từ đó phát triển được suy nghĩ, nhận thức liên tục qua mỗi bài, HS nhìn thấy ngay tính ứng dụng của bài trước trong bài sau. Hơn nữa, với PPGD Mĩ thuật mới, các hình thức hoạt động mà các HS tham gia được mở rộng; sự giao lưu, học tập, trải nghiệm và thể hiện của HS chú trọng nhiều hơn; HS không bị hạn chế cảm xúc, suy nghĩ, ý tưởng hay rập khuôn theo các khuôn mẫu đã được định sẵn nữa.

Việc hiểu rõ sự khác biệt về mục tiêu và nội dung thực hiện của PPGD Mĩ thuật hiện tại và PPGD Mĩ thuật theo hướng đổi mới của Đan Mạch giúp định hướng những vấn đề và giải pháp cho những vấn đề đó. Tuy nhiên, các vấn đề hiện tại liên quan khá rộng không chỉ về

phía GV giảng dạy mà còn về phía nhà trường, chương trình đào tạo... Vậy nên, chúng ta cần linh động thay đổi theo từng phía cụ thể, theo đó:

- **Về chương trình và nội dung đào tạo**

- Nội dung chương trình học mỹ thuật bậc TH cũ cung cấp những kiến thức, kỹ năng mỹ thuật cần thiết khá phù hợp với lứa tuổi TH cũng như khá ổn định so với các môn học khác nên khi áp dụng PPGD theo hướng đổi mới của Đan Mạch, chúng ta không cần thay đổi nội dung chương trình. Tuy nhiên, theo phương pháp mới, các bài học sẽ được sắp xếp lại theo một quy trình phù hợp. Việc sắp xếp sao cho hợp lý các bài học để tập trung phát triển tư duy sáng tạo mỹ thuật cho trẻ không phải là việc ghép một vài bài học, ghép nội dung học lại là được mà cần xác định mục tiêu kiến thức đạt được của mỗi bài, mỗi quy trình bài học. Từ đây, chúng tôi xin kiến nghị rằng cần xác định và sắp xếp hoàn thiện mục tiêu giáo dục mỹ thuật ở bậc TH theo hướng đổi mới của Đan Mạch thông qua sắp xếp lại nội dung các bài học trong chương trình. Mục tiêu giáo dục mỹ thuật ở bậc TH không chỉ đơn thuần gói gọn ở bậc TH mà còn cần nhìn xa hơn về khả năng và mục tiêu giáo dục mỹ thuật các bậc cao hơn. Điều đó có nghĩa là lấy người học (trẻ) làm trọng tâm để từ đó xác định mục tiêu giáo dục mỹ thuật ngày càng theo hướng phát triển và xuyên suốt các cấp học. Như vậy tư duy thẩm mỹ và sáng tạo của trẻ sẽ được liên tục.

- Cần phổ biến, phổ cập mục tiêu giáo dục mỹ thuật mới ở bậc TH cho toàn

thể cơ quan giáo dục liên quan, các giáo viên nói chung và giáo viên mỹ thuật nói riêng bằng các hình thức cụ thể như: tập huấn PPGD, cung cấp sách (SGK mới) và tài liệu hướng dẫn, tư liệu liên quan đến PPGD này.

- **Về đội ngũ GV**

- GV chủ động tích cực tham gia các hoạt động tập huấn và rèn luyện chuyên môn để trang bị thêm kiến thức và nâng cao phương pháp sư phạm.

- GV cần linh động tổ chức các hoạt động dạy học bằng cách liên kết các bài học thành quy trình, tạo sự kết nối giữa các bài học, lấy người học làm trọng tâm.

- GV cũng cần tìm hiểu thêm nhiều tư liệu, nâng cao kiến thức để có thể linh hoạt xây dựng bài học và nhận biết sự phát triển nhận thức của trẻ thông qua các hoạt động tiếp nhận thẩm mỹ, từ đó có hướng điều chỉnh hợp lý, phù hợp cho HS.

- Hiện tại, ngoài tài liệu hướng dẫn dành cho Giáo viên và sách giáo khoa vẫn chưa có nhiều tư liệu về giảng dạy Mỹ thuật bậc TH nên các GV có thể cùng nhau chia sẻ những kinh nghiệm giảng dạy theo phương pháp đổi mới, từ đó rút ra những bài học để từ đó giúp đỡ nhau hoàn thiện công tác giảng dạy bộ môn Mỹ thuật tại trường TH.

- **Về các cơ quan liên quan như các trường, các cơ sở, ban ngành giáo dục**

- Các trường cần hỗ trợ cơ sở vật chất phù hợp, tạo điều kiện tổ chức các hoạt động giảng dạy theo phương pháp mới như: bổ sung hỗ trợ trang thiết bị dạy học, sắp xếp phân chia lớp học hợp lý... Bên cạnh đó, trường cũng có thể hỗ trợ